Retallos da Memoria
Asociación Memoria Histórica Democrática.

Coordinadores: Enrique Barrera Beitia e Bruno González Mauriz.

1ª Edición: Xuño do 2007.
Edita: EQUONA Deseño Editorial, S.L.

Material Fotográfico: Memoria Histórica Democrática.

Depósito Legal:
ISBN: 978-84-935882-0-5

FELIPE NOGUEROL OTERO

Felipe Noguerol Otero, supervivinte do campo de Sachsenhausen.

1. A miña infancia.

Nacín en Betanzos (Coruña) o 24 de Decembro de 1912. Estou casado con Jacqueline Louvac e teño dúas fillas (Isabelle e Elena) e un fillo (Pascal). Tiven sete irmáns, aínda que na miña casa eramos 11 persoas, por unha tía e unha criada que coidabanos, xa que a miña nai tiña un comercio

de panos, dos mellores da localidade. Eu pasei unha infancia feliz. Non eramos ricos pero viviamos ben. Tamén tiñamos un estanco. O meu pai era Felipe Noguerol Castro e naceu en Irixoa (Betanzos). Non tiña estudos e traballaba no campo, máis ben para o autoconsumo porque eramos moitos na familia e mesmo cultivaba tabaco e o amañaba. Non tiña ideas políticas. A miña nai era Encarnación Otero Parga, carente tamén de estudos e ideas políticas. A data de hoxe, só viven os meus irmáns Antonio e Encarnación (Maruja) en Betanzos e a miña irmá Ángeles en Arxentina.

Eran moi relixiosos, como todos os galegos naqueles anos. Ata os 17 anos iamos á misa os domingos con toda a familia, mais dábame conta de que todos aproveitaban ese intre para criticar os vestidos e o comportamento dos veciños, polo que cheguei a conclusión de que había moito máis de acto social que de verdadeira fe relixiosa.

Fun a colexios privados non confesionais ata os 17 anos e gustábame moito a xeometría e trigonometría. En 1929 abandoneina. Betanzos tiña 12.000 habitantes e só había unha escola pública cun mestre. Logo había un grupo escolar de catro aulas construido por uns filántropos, os irmáns García-Naveira, que pagaban eles mesmos aos mestres. A situación do ensino antes da chegada da república era unha vergoña.

Como o meu irmán maior non quería traballar na tenda, a miña nai quería que traballase eu, que o seguía en idade, mais negábame porque tiña na miña cabeza que os comerciantes eran uns estafadores, porque mercaban as mercancias por un precio e revendíanas por moito máis, sen fabricalas. Parecíame un roubo e – paradoxas da vida – o final eu mesmo rematei sendo un comerciante.

2. A guerra en España (1936-1939).

Á saída da escola ingresei como cabo na Mariña de Guerra e cando estalou a contenda estaba destinado no cruceiro Miguel de Cervantes. Como case todos os oficiais da Mariña se sublevaron contra a República, esta precisaba substituílos por persoas capacitadas para dirixir os barcos de guerra. Como a Escola Naval de San Fernando (Cádiz) quedara na zona franquista, inaugurouse unha nova en Cartaxena. Eu presentei unha solicitude e fun aceptado, de maneira que ó rematar a guerra era tenente de navío e estaba no Estado Maior do Miguel de Cervantes.

Cando zarpamos de Ferrol con ordes de nos dirixir ao estreito de Gibraltar para impedir que as tropas sublevadas pasaran á Península, os oficiais estaban comprometidos cos golpistas e nós sospeitábamolo. Constituíuse un comité de cabos encargado de abortar esta conspiración e poñer o cruceiro a disposición do goberno republicano. Á altura de Lisboa, o goberno mandou un telegrama ordenando que o buque fose a Tánger. Tiña un cabo telegrafista amigo que me contaba o que estaba a pasar e como os oficiais estaban desobedecendo ao goberno. Eu conteino ao comité de cabos e un deles abriu o pañol de fusiles e detiveron aos mandos, que máis tarde foron fusilados por traición.

O comité nomeou un comandante do barco e dous oficiais de derrota, para levar o barco a Tánger seguindo as instruccións do goberno. Alí fíxose cargo do cruceiro Federico Monreal, que entón era tenente de navío. Díxonos:

- Señores. Eu son monárquico, pero xurei defender a República e fareino ata as derradeiras consecuencias.

Efectivamente, cumpliu a sua palabra e foi un militar plenamente leal.

Como dixen, a meirande parte dos buques ficaron nas máns da República, pero en Ferrol estaban a piques de rematar a súa construcción, dous potentes cruceiros de combate (o Canarias e o Baleares). Eran máis rápidos, mellor protexidos (tiñan 10.000 toneladas por 7.500 os nosos) e estaban mellor armados pois os seus canóns acadaban os 20. 000 metros e os nosos 15.000. As nosas misións eran esencialmente a protección dos buques que nos suministraban alimentos e armas. Había que protexelos da mariña italiana e alemana. Ningún goberno nos quixo axudar. Só o fixo Rusia, vendéndonos armas e México. Este país, o fixo ademáis dunha manera completamente desinteresada.

En Cartaxena, onde estaba a base naval da república, había moitos bombardeos da aviación alemana e italiana.

Una tarde, regresabamos de permiso cando se produciu un bombardeo aéreo. Protexidos (é un dicir) baixo un balcón, vimos correr a un mariñeiro e como un dos que ían comigo coñecíao, chamouno. Este, ao escoitar o seu nome, parouse de súpeto e o meu amigo díxolle:

- ¿ Pero onde tés o teu brazo ?.

Non se decatara de que o tiña arrancado. Nese intre, perdeu o coñecemento.

Era un perigo que os barcos estivesen atracados no peirao preto uns dos outros, e como Franco non tiña submariños, déronse ordes de fondear a Escadra fóra do porto, cos buques máis dispersos. Pero un día, un submarino italiano acadou o Miguel de Cervantes cun torpedo. Segundo os compromisos diplomáticos, os barcos italianos non podían participar nos combates, pero non acostumaban a respectar nin os acordos que eles mesmos asinaban. O cruceiro salvouse grazas ao coraxe dun comandante que tiñamos, quen coa pistola na man

cortou o pánico, porque a xente xa se estaba a tirar á auga. A un metro onde estaba, vín como un amigo morría sen que eu poidese facer nada por salvalo. É unha imaxe que nunca me abandonará.

Eu era oficial criptógrafo. Debía descodificar as mensaxes do goberno, dos buques republicanos e se era posible, dos barcos inimigos. Facíao coa axuda de programas de códigos. As mensaxes eran enviadas en morse.

Mentres reparaban o Miguel de Cervantes, embarquei no Libertad. Nunha travesía cruzámonos de noite, preto das illas Baleares e por pura casualidade co cruceiro Canarias. Recibimos as dúas primeras salvas. A primera quedara curta e segunda larga. O comandante do buque díxome:

- Noguerol, “estamos jodidos”.

Nembargantes, antes de que o Canarias nos alcanzara – como era previsible coa terceira andanada - nós acertamos a darlle coa primeira. Foi unha sorte porque os nosos canóns estaban descalibrados. O Canarias escapou aproveitando a súa maior velocidade e en toda a zona republicana puxeron pancartas que dicían:

- Un marino, un héroe.

3. A NOSA CHEGADA A TÚNEZ E A NOSA ESTADÍA (1939-1943).

Co remate da guerra, puiden embarcar no Miguel de Cervantes e salvar a miña vida por minutos, xa que atrás deixei a amigos que foron fusilados aos poucos días de entrar os fascistas en Cartaxena. Zarpamos o 5 de marzo e chegamos o 7 a Bizerta, en Túnez, doce barcos e 4.500 hombres de tripulación. Naquela época, Túnez era un protectorado francés cunha certa autonomía. Permanecemos unha semana sen desembarcar, porque as autoridades francesas estaban

esperando a chegada dunha compañía móbil dende Marsella, para nos custodiar, debido á nosa "extrema ferocidade e perigosidade". ¡Menuda fama tiñamos!. Resistíramos tres anos ao fascismo en condicións de extrema inferioridade e estabamos tristes e derrotados, pero resultábanos especialmente humillante para a nosa dignidade ver como tiña calado no extranxeiro a propaganda franquista que nos presentaba como unha banda de facinerosos. Mesmo, ao descender do buque, os obreiros dos astaleiros de Ferryville nos lanzaron cascotes de metal.

Metéronnos en Meknassy, unha mina desafectada do sudoeste, con arameiras e metralladoras.

Aos quince días, ao ver que aínda non nos comeramos a ninguén, decatáronse que apenas nos deran de comer. A compañía móbil retirouse e fomos custodiados por uns poucos senegaleses. Estivemos dende o 7 de abril de 1939 ata setembro dese mesmo ano, en que empezou a segunda Guerra Mundial. Entón mandáronnos ao norte de Túnez, preto de Ghardimou, a reparar unha estrada interior que estaba en moi mal estado. Había unha en perfectas condicións que bordeaba a costa, pero era vulnerable aos bombardeos da

Felipe Noguerol á esquerda e José Cagiao, en Túnez. Cagiao era tamén de Betanzos onde aínda vive a sua viúva Vicenzza.

mariña italiana e o exercito francés quería ter operativa unha ruta secundaria máis cara ao interior. Eramos un grupo de 500 republicanos. En realidade, o goberno francés non tiña dereito a nos obligar a este traballo, pero nós facíamolo gustosamente, xa que era unha axuda na loita contra o fascismo. Polo demáis, pasábamolo mal, durmindo en tendas, cunha soa manta. Aló vivín outra anécdota salientable de como nos vían aos republicanos españois. Un enxenieiro francés, achegouse a mín durante o traballo e díxome:

- Noguerol, vexa que cousa tan curiosa, ese peon sabe música clásica, está silbando – e moi ben por certo – a Truite de Schubert.

Referíase a un compañeiro moi culto, que era profesor en España.

- Trabúcase vostede, señor enxeñeiro. Ese home que me sinala non é un peón senón un home moi culto, que sabe moitas cousas e que está a traballar como peón polas vosas ordes.

O enxeñeiro ficou pensativamente un rato, logo de escoitar as miñas verbas e a partires dese intre, cambiou a opinión que tiña dos republicanos españois.

Cando Francia capitulou, o dictador italiano Musolini, queríase quedar con Túnez, argumentando que había máis colonos de orixe italiana que doutras nacionalidades europeas. Para contrarrestar este argumento, o Mariscal Petain (que presidía o goberno colaboracionista francés) liberounos para contabilizarnos como colonos. En consecuencia, eramos libres. O goberno republicano no exilio, destinara doce millons de francos para alimentación da flota, pero era pouco diñeiro e tivemos que atopar traballo. Para aforrar no xantar, mercabamos os macarrons na mesma fábrica porque eran 20

céntimos máis baratos que na tenda, tendo que recorrer dez quilómetros entre ida e volta. En vez de mercar o xornal, que custaba 50 céntimos, líao nun bar mentres tomaba un café, que custaba 40 céntimos.

Todos os días miraba as ofertas no xornal. Presenteime a un señor que era propietario dunha gran libraría e quería poñer unha tenda de marroquinería e bolsos en Túnez, xa que non había ninguna e todo se importaba de Francia. Agora non se lle dá tanta importancia, pero entón o bolso estaba considerado como o complemento de máis prestixio.

- ¿ É vostede especialista ?, preguntoume.

- Teño coñecementos, respondín, aínda que precisarei tempo para recuperar a miña habilidade, xa que fai moito que non exerzo.

Din que a fame agudiza o inxenio. Fun quen de ocultar ao propietario a miña ignorancia, durante os primeiros días. Atopei no lixo, tres bolsos e non peguei ollo esa noite, desfacendo os bolsos e mirando como estaban confeccionados. O meu primeiro bolso saíu mal, pero logo afianceime no traballo e cheguei a ter éxito. Fun o primeiro marroquineiro de Túnez e durante un tempo, o xefe do obradorio, ata que chegou un verdadeiro especialista. Tratábase dun xudeu parisino chamado Bernard Kousméry (na posguerra trocou o apelido por Méry). Fixémonos amigos e foi quen deu o meu nome á Resistencia para ser reclutado polo grupo de espionaxe dirixido por René Tardy.

A Resistencia.

Eu nunca pertencera o a ningún partido político, entre outras cousas porque na Armada o tiñamos prohibido, pero tiña amigos en todos eles e dende logo era e sentíame demócrata e republicano e faría todo o que estivese nas miñas máns

para defender a República e loitar contra as dictaduras que daquela asolaban a Europa, polo que entrei na Resistencia.

Tal cousa ocurreu cando me viñeron a ver dous franceses. Un submarino inglés ía chegar dende Malta para desembarcar un comando que tiña ordes de volar as pontes para cortar a retirada aos alemáns. Nesa época, os americanos xa desembarcaran en Marrocos e avanzaban dende Oeste. A Áfrika Korps quedáballe pouca vida. Os meus dous visitantes dixéronme que necesitaban a alguen que soubera morse, para se comunicar co submarino mediante sinais luminosas. Eles non tiñan a ninguén para este traballo e sabían que eu o podía facer.

Citeínos para dentro de dous días, xa que podía ser unha trampa e ser axentes da Gestapo. Pero aos dous días, no café, pregunteilles:

- ¿ É perigoso ?

- Sí, me responderon.

Eu xa sabía que era perigoso e xa decidira aceptar a oferta, salvo no caso de que me dixeran que non era perigoso, porque daquela, trataríase dunha trampa.

Nesta rede tiñamos unha persoa –un amigo meu concretamente– que traballaba no peirao, e que me informaba das mercadorías desembarcadas polos mercantes alemáns para o Áfrika Korps. Logo de recibir a información, eu a facia chegar a outra persoa que á súa vez a facía chegar ao responsable de trasmitila. O caso era cómico, porque este era o propietario dunha tenda de reparación de radios que estaba no mesmo centro da cidade e foi quen de transmitir dende o seu propio negocio. A Gestapo sabía, naturalmente, das transmisións, pero nunca identificaron o lugar, aínda que supoño que farían as corresponentes triangulacións das ondas de radio.

Afundimos tres barcos. Tiñamos xente que adosaba unha bomba lapa (con ventosa) ao casco. Tiña un reloxo con temporizador para que estoupase en alta mar. A idea era moi boa porque pensaban que eran torpedos, pero unha vez, o barco retrasou horas a saída e a bomba detonou no mesmo peirao. Loxicamente, os alemáns se decatáron e aí empezou a nosa caída.

O día da chegada do submarino, eu estaba citado ás dúas da madrugada para que un coche me levase ata un cabo onde estaba o aparato de siñais ópticas . Ás 11.30 visitoume a Gestapo, acompañada por dous SS, un deles capitán.

- ¿Ónde ten as armas?, dixéronme.

- Non teño armas, respondín, poden rexistrar na casa se queren.

Así o fixeron sen atopar nada, pero leváronme detido á prisión militar, na que estaban o resto de compañeiros da Resistencia. Souben entón que a célula a integrábamos trinta e tres homes e nove mulleres. Ao día seguiente nos tomaron declaración, negándoo todo pola nosa banda. Máis tarde soubemos que a razón da nosa caída foi a detención dun compañeiro que era capitán da mariña mercante no que confiabamos moito, chamado Luciani. Ao asinar Francia o armisticio con Alemaña no verán de 1940, afundira un vello barco na entrada do canal de Túnez, para impedir que fose utilizado durante un certo tempo polos alemáns. Soubeno porque cando me interrogou o xuíz alemán (apelidado Lorentz), contoume detalles da miña vida en España que só os contara a Luciani. Penso que o torturaron e nos delatou. Eu coido que non se pode esperar – polo menos ata un certo punto – que unha persoa resista á tortura e non proporcione datos aos torturadores. De calquera maneira, estabamos tranquilos porque os norteamericanos estaban a escasos trinta quilóme-

tros e nos liberarían de contado.

A deportación a Alemaña.

Nembargantes, o 1 de abril, deportáronnos por vía aérea. Iamos catro detidos e dous gardas das SS. Un deles falaba perfectamente o francés e era bastante locuaz. Estaba casado cunha francesa en Perpignan e cando empezou a guerra, as autoridades francesas ordenaron deter a todos os alemáns. Ao parecer, este foi maltratado e coa victoria alemana presentóuse voluntario, máis por reacción que por convicción. Levaba dous bidons de aceite, que escaseaba en Alemaña e medias de nylon, que entón era unha novidade.

- ¿ Que oficio tés ?, preguntoume.

- Marroquineiro, respondinlle.

- Traballarás de marroquineiro. Todos traballaredes no voso oficio.

- ¿ Eu tamén ?, preguntou un compañeiro chamado Alec le Vernoy (alias Luntz).

- Claro. ¿ Que es ?.

- Espia profesional, respondeu. Tratábase dunha persoa nada en Exipto, de nai inglesa e pai francés (1).

Aterramos nun campo de concentración a 30 quilómetros de Nápoles e tras pasala noite no sótano dun hotel que era a sede da Gestapo, nos trasladaron en tren a Alemaña. Chegamos a Alexander Platz onde a Gestapo tiña unhas oficinas e fomos novamente interrogados. Chamoume a atención, porque era como se non souberan nada de nós. Logo, nos trasladaron ao campo de concentración de Sachsenhausen, na cidade de Oriemburg, nas aforas de Berlín.

Pasado un certo tempo, achegóuseme un prisioneiro e

dÍxome en francés:

- ¿ Non te lembras de min ?

- Pois non.

- Eu son o SS que ía contigo no avión.

Non me contou por que estaba detido, pero sí que a aviación aliada derrubara tres avións de transporte alemáns que levaban toda a documentación da Gestapo, incluíndo o noso expediente. Por esta razón, probablemente, fomos interrogados de novo.

4. Sachsenhausen.

Sachsenhausen (2) era un campo que chegou a ter 100.000 prisioneros, pero cando eu chegei eramos 60.000 e cando foi liberado quedaban 3.500 franceses e 42 españois. Nada máis chegar nos ducharon e desinfectaron, cortándonos todos os pelos do corpo. Logo, adxudicáronnos un número, porque alí non había persoas, senón números. Nunca esquecerei o meu: 60.260. Durante o período de corentena vin unha pista onde os presos estaban todo o día andando cun macuto ao lombo de 30 quilos de area, o peso da equipamento dun infante alemán. A razón disto era probar a calidade das botas. As solas empezábanse a desgastar aos 400 kms.

O meu primeiro traballo foi construir o que pensabamos eran unhas xigantescas duchas. Tratábase das cámaras de gas. Antes de 1943 non as había neste campo. Cando o vento viña dunha certa forma, e batía o chan, o hedor era insoportable. Víamos chegar camións con inválidos e deficientes mentais que entraban na cámara para non sair nunca. Traballábamos cunha camisa e un pantalón mesmo en inverno. O noso destino era morrer tarde ou cedo, pero non como persoas, senón como animais. Os nosos captores empregaban para elo a

fame, a peor tortura posible. Cando recibes golpes, sabes que tarde ou temprano pararán, pero a fame nunca para nin nunca a esqueces. Eu medía 1.84 e cando me liberaron pesaba 39 quilos. Tiña os dentes e os lóbulos das orellas transparentes e os dedos completamente brancos. Dábannos pola mañá un sucedáneo de café. Vín como o facían na cociña. Usaban unhas raices e ó ferverlas na auga, esta volvíase negra. Ó mediodía dábannos unha especie de nabos, pero de peor calidade, en auga fervida e pola tarde un bocadillo de margarina.

Debo moito a un amigo belga que traballaba na enfermería, Jacques Placet. As SS nos alugaban a diversas fábricas. A mín, alugáronme a fábrica Heinkel, que producía avions de guerra. Eu confeccionarame un cepillo de dentes utilizando como mango un anaco de pexiglas que usabamos para fabricar as carlingas dos bombardeos e fixen outro para o meu amigo. Como cerdas para o cepillo usábamos fios vexetais. O comandante médico das SS os veu e tras enterarse quen os construira, ordenoume construir varios. Era un producto que escaseaba en Alemaña. Estiven dous meses na enfermería (3) fabricándoos e tiña unha ración dobre de comida. Máis tarde, fun citado diante do xefe de cociña, que me ordenou fabricar uns cepillos grandes para limpiar as perolas:

- Temos a materia prima, madeira e mechas vexetais, pero nos falta o especialista.

Mentres os fabricaba, me daban outra ración doble. Penso que a maioría dos prisioneiros que traballaban na factoría Heinkel eran rusos, pero tamén traballaban uns 1000 civís, que comían na propia factoría. Coas súas sobras, dábannos aos presos de Sachsenhausen unha sopa que nos sabía a gloria. A daban o domingo e toda a semana pensabamos nela. Se me ofreceran agora esa sopa vomitaríaa, pero entón era un manxar.

Por cada sesenta prisioneiros, os alemáns nomeaban a un como xefe e dous ou tres máis con certos privilexios. Cando alguén morría, o tiñamos que levar a una praza onde os apilábamos como se fosen troncos de leña, para que as SS fixeran o reconto. Unha vez levamos a un compañeiro e cando o deixamos, abriu os ollos. ¡ Non estaba morto !, pero decatóuse de que estaba a morrer. Quíxonos dicir algo, pero non puido.

Anos despois, nun congreso, atopeime cun compañeiro que estaba moi anoxado porque contando a vida no campo de Sachsenhausen, había algunhas persoas que non lle crían e o tachaban de embusteiro ou esaxerado. Eu lle dixen , que era lóxico que a xente normal non entendese estas cousas sen vivilas.

No campo funcionaba unha organización clandestina do Partido Comunista de España. Encargábase fundamentalmente de facer actos de sabotaxe, de comunicar novas e repartir solidariamente comida roubada. Cando traballábamos na cadea de montaxe de Heinkel, estábamos nunha mesma mesa dous grupos de seis persoas. Un francés ensinounos como raxar as varillas de maneira que semellase un accidente. Había que facer un pequeno movimento coa moneca. Despois, ías ao almacén coa varilla rota e o encargado dábache unha nova. Semella unha tontería pero nunha ocasión, a líña de montaxe estivo tres dias parada porque non había varillas. Coa sabotaxe cumpría ser moi coidadoso, porque se o facíamos mal ou demasiado a miúdo, podíanse dar conta. Eu traballaba nas cápsulas que protexían as rodas do tren de aterraxe cando este se plegaba ao despegar o avión. Utilizabamos unha plancha dun metal parecido ao aluminio (non me lembro do nome) e o poñíamos nunha prensa de aceiro que se quentaba eléctricamente.

Ás veces non saía perfecta e había que resoldar cun soldador eléctrico, pero se o deixabas máis do debido, deformabase. Nada destas cousas as podíamos facer a miúdo, porque se podían decatar e matarte. De feito, en 1944, os alemáns fixeron una pescuda e fusilaron a 24 presos alemáns e 3 franceses.

Respecto ás novas, procedían do exterior (4). Como os alemáns estaban movilizados na fronte, os xubilados tiveron que volver a traballar. Un dos nosos compañeiros presos no campo, apelidado Mestres, traballaba como barbeiro (o que era un privilexio) e trabou amizade cun alemán maior que de cando en vez lle levaba algún bocadillo e lle pasaba información. Cando os aliados desembarcaron en Normandia, a nosa ledicia foi inmensa. O xefe dos comunistas españois deume instruccións moi concretas de a quen non lle podía pasar a información, sorprendéndome que entre eles estivera un dos seus camaradas do PCE.

- Non te extranes, explicoume, é bóa persoa pero non sabe gardar os secretos e o iría contando a todo o mundo.

Na cociña había un cociñeiro español chamado José Carabana. Todos os días roubaba un saco de patacas fervidas. En certa ocasión que estiven moi enfermo, me daban dúas ao día. Grazas a iso e ás racións dobres de cando fabricaba cepillos para as SS, puiden sobrevivir.

A organización clandestina comunista non tiña plans para fuxidas, xa que isto – sinxelamente – era imposible. En toda a historia do campo de Sachsenhausen, só escaparon dúas persoas. Un deles era un prisioneiro luxemburgués, que se fixo amigo dun SS da súa mesma nacionalidade. Cando a Alemaña lle quedaba pouco tempo antes de ser derrotada, fuxiron. O SS colleu a chave do almacén de roupa e ambos se disfrazaron de oficiais das SS. Saíron pola porta do campo e

foron saudados polos que estaban na porta. Chegaron a Suiza e pola radio denunciaron todo o que estaba a acontecer.

A marcha da morte.

O 21 de abril de 1945, iniciouse a coñecida como marcha da morte. En grupos de 500 trasladáronnos cara ao Noroeste de Alemaña, aos portos do Báltico, coa idea de nos embarcar en vellos mercantes e afundilos na alta mar con nós dentro. Desta maneira borrarían as pegadas dos seus crimes. No campo estaba Largo Caballero. Eu preguntéille se viña con nosco e dixome:

- Prefiro morrer aquí.

Largo Caballero estaba na enfermería e os nazis o mantiñan vivo para un posible troco, penso eu. Tamén estaba detido León Blum coa mesma idea. No campo restaban 3.500 prisioneiros, deles 1.500 enfermos. Houbo dous médicos franceses que permaneceron voluntariamente para os atender. Os nazis planearon matar a todos no derradeiro momento, pero os soviéticos fixeron un ataque demasiado rápido e non puideron cumprir a orde. Desta maneira salvaron a vida aos presos, aínda que nalgúns casos só para sobrevivir uns días.

Como non había gasolina fomos andando, escoltados polas SS, en filas de a cinco. Antes de sair, déronnos para toda a viaxe, unha peza de pan de cinco quilos e un salchichón. Moitos o comeron no instante. Cando alguén non podía máis e paraba, pegábanlle un tiro na testa. Pola noite, nos ataban ás árbores. Seguía indo moito frío. Un compañeiro de marcha díxonos:

- Para vós son un estorbo. Deséxovos sorte compañeiros, e quedou sentado.

Un *SS* matouno dun disparo. Noutra ocasión, vimos unha pataca nunha leira. Un saiu correndo da fila e a atrapou, pero cando regresaba, un *SS* matouno dun disparo. Teño na retina gravado como – xa morto –seguía sen soltar a pataca e como outro compañero, toleado pola fame, saiu da fila a collela. Tamén foi morto.

Unha mañá adiantounos un convoi da Cruz Vermella Internacional que levaba comida aos prisioneiros noruegueses. Ao ver o noso estado, pediron permiso ao coronel das SS para darnos a nós o alimento. Este remiteulles a Berlín e debeu haber autorización, porque nos déron para cada cinco persoas un paquete de tres quilos que contiña leite condensada, en pó, carne enlatada de boi e mesmo chocolate. Ao día seguinte morreron unha terceira parte de nós, debido a que os nosos estómagos non podían soportar nin dixerir alimentos tan consistentes.

5. A LIBERACIÓN.

Outra mañanciña, tras recorrer 300 quilómetros e estar moi preto da cidade alemana de Schwerin, ao despertar, non vimos as SS. Desapareceran.

¡Eramos libres!, pero non aguantábamos de pé e non podíamos movernos. Nos mantiñamos vivos para disfrutar do momento da derrota nazi, ver como os oficiais queimaban os seus uniformes e os soldados tiraban as súas equipas. Era un momento de extraordinaria ledicia para nós, ver como se derrumbaba na máis absoluta derrota o réximen máis criminal que a historia coñece e sen o cal nunca Franco tería imposto en España a súa dictadura.

Como non había gasolina, os vehículos ían tirados por cabalerías. O 1 de maio de 1945, fixo acto de presenza a aviación soviética e o resultado foi a morte de numerosas caba-

lerías que quedaron na estrada. Facendo un enorme esforzo, nos achegamos ás mesmas, para cortar cun coitelo algunhas partes e comer a carne. Quentabamola con lume feito ao atopar algúns mistos nos vehículos destruídos polo ataque.

Un día vimos que chegaba un jeep, campo a través (a estrada estaba intransitable polo explicado antes). O coche levaba a un oficial estadounidense, que nos preguntou quen éramos e que faciamos alí. Un de nós, que sabía algo de inglés explicóulle que eramos deportados:

- OK., dixo. Non teño ordes sobre deportados e presos políticos.

Logo apareceu outro coche cunha rapaza rusa moi guapa que tiña o grao de coronel e á que lle demos as mesmas explicacións. Indicounos que había un pobo a cinco quilómetros, pero non nos podiamos mover.

Á media hora chegaron uns camións que nos trasladaron. Aos doce españois que ficamos, aloxáronnos nunha casa abandonada, de xente rica. Debían ser nazis.

- Non rompan nada, pero se atopan comida ou roupa, pódena usar, dixeron.

Todos os días nos traían comida e mesmo nos deron uns poucos marcos. Ao cabo de dez días dixéronnos que os do leste ían ser trasladados cara ao leste e os do oeste cara ao oeste, pero que non era urxente e podiamos seguir na casa, cousa que fixemos. Pasados outros días, xa viñeron a nos dicir que o traslado era imperativo. Aos españois leváronnos a un xigantesco complexo do derrotado exército alemán na cidade de Schwerin, que incluía cuarteis e un enorme campo de aviación. Dispuxéronnos por nacionalidades.

Ao cabo duns días presentouse o xefe do campo, un co-

ronel norteamericano e díxonos que debíamos estar preparados para o noso traslado a Madrid. Quedamos de pedra e explicamos as razóns polas que non podíamos retornar a España, porque nos fusilarían ou meterían na cadea.

- Non me importan esas cuestións, respondeu. Eu teño ordes que cumprir.

Estabamos desesperados. Afortunadamente tiña un amigo francés, Roger Guérin, a quen contei o noso problema minutos antes de que partira en avión para a súa casa.

- Tranquilo Felipe, coido que o Partido Comunista ten agora mesmo moita influencia na Francia e algo poderá facer.

Teño que recoñecer que non tiña ningunha confianza, pero efectivamente, un día aterrou un avión norteamericano do cal descendeu Roger Guérin disfrazado de médico militar francés. Contou ao xefe do campo que viña a recoller a un grupo de españois que padecían unha grave enfermedade contaxiosa e levalos a un campamento de campaña nas aforas de París. A mentira colou e embarcáronnos no avión. Non lembro se era a finais de maio ou comezos de xuño de 1945.

En Paris aloxáronnos no Hotel Astoria, requisado polas autoridades. Nese intre sentinme libre por primeira vez en moitos anos. Estiven cun grupo de vinte españois, en hospitais e casas de recreo, recuperándome físicamente. Eran casas requisadas aos colaboracionistas ricos. Engordei 20 quilos, pero seguía estando moi por baixo do meu peso. Logo, tiven que usar durante sete anos un corsé para suxeitar a miña columna vertebral. Tamén seguín durante anos un estricto réxime alimenticio. Podía comer yogur, pero non leite nin café. Tampouco podía comer fritos nin froita crúa. Esta a tomaba en compota, as legumes fervidas e a carne asada.

6. O REGRESO A TÚNEZ.

Co regreso a Túnez, montei un obradorio propio de marroquinería, tras comprar unha máquina cos cartos prestados por dous amigos españois e contratei a dúas persoas. Máis tarde, abrín unha tenda e vendía directamente, con moito éxito.

Caseime con Jacqueline, unha mujer que daba clases de inglés no Liceo de Túnez e me traía clientes elegantes que coñecía, incluida a muller do Embaixador de España (non da República española, senón da de Franco, se entende). Máis tarde entereime que este embaixador me mandaba clientes do corpo diplomático.

Felipe Noguerol coa sua muller Jacqueline Lubac e as suas duas fillas Elena e Isabel en Túnez.

Na posguerra fun a Buenos Aires, onde había un centro de Betanzos. Como a miña familia era moi coñecida, fixéronnos unha cea. Veu un periodista dende México e contoume que aló aínda seguía o embaixador republicano, Federico

Monreal (de quen falamos antes), porque non recoñecían ao goberno de Franco (5).

En 1962, Lourdes, a miña irmá máis pequena, estaba moi grave, cun cancro de peito e estaba morrendo (6). Mandaronme unha carta pedindo que fose a miña muller e os dous filllos que daquela tiña, para coñecela. Así foi, e dende Betanzos recibín unha carta da miña esposa pedíndome que fixera un esforzo por ver a miña irmá.

Eu non quería regresar a España mentres estivera Franco e ademais, temía as represalias, pero acudín a Embaixada para falar personalmente co embaixador, e pedirlle un pasaporte, aínda que só fose para estar 24 horas.

O embaixarme contestoume así:

- Mire, vostede non me coñece a mín, mais eu a vostede sí e dende logo pódolle dar o pasaporte que me pide e vostede entrará en España, pero non lle poido asegurar que poda sair. O meu consello é o seguinte: faga unha petición ao Ministerio de Mariña para preguntar se ten vostede algunha causa pendente coa Xustiza, a ver se hai algo contra vostede.

Fixen o que me aconsellou, contando co aval importante de Luís Álvarez, Director do Hospital Militar da Coruña, amigo da familia, e recibín unha resposta favorable. Non sería detido á miña entrada a España e podería regresar, pero a resposta chegou aos dous meses, cando a miña irmá xa morrera.

Tras morrer Franco e dacordo coas leis vixentes aprobadas en 1978, me concederon unha pensión como tenente de navío. Posteriormente, aprobaron outra lei que concretaba a cuantía da pensión, no senso de que se debía abonar en función do grao máximo no que tivera rematado a miña carreira militar. Me correspondía a de capitán de navío. Soliciteina en

dúas ocasións, e ámbalas dúas foron denegadas. Aos outros vintetres oficiais da Escuadra da República que daquela sobrevivían concedéronlla. A primeira solicitude a tramitei

Felipe Noguerol na boda da súa filla Elena.

diante o Ministerio de Facenda. A resposta foi que eu era tenente e non capitán. Entendín o erro da resposta, porque pensei que tal vez ignoraban que na Mariña, o comandante ou capitán dun buque é o oficial de maior graduación que está ao mando, e este pode ser un tenente de navío se non hai outro oficial superior. A volvín a tramitar diante do Ministerio da Mariña e a resposta foi que ao aceptar a pensión de tenente, renunciei a de capitán. Un argumento absurdo, xa que esta lei foi posterior. A razón disto coido que é a seguinte. Na Mariña aínda permanecen moitos descendentes dos militares que se sublevaron contra a República, os seus fillos ou netos, persoas que sen dúbida manteñen as ideas fascistas e non estaban dispostas a pasar a oportunidade de se vingar

dun cabo da República que participara na detención dos seus devanceiros no Miguel de Cervantes. A mín, o da pensión me importa tres puñetas, xa que teño dabondo.

A verdade é que non me queixo. Con todo o que pasei e estou aquí con 84 anos.

Na Francia, o retiro é aos 65 anos, pero para os que sufrimos estas penalidades nos adiantaron ao 60 anos. A miña muller e eu, fumos a Montpellier, no sur da Francia.

Acotacións.

(1) Aínda que Noguerol non o dí, se trata de René Tardy. Foi fusilado en Charlotemburgo.

(2) Eu visitei este campo en Novembro de 2006. É lamentable que non haxa unha simple lembranza para os españois que alí estiveron (si os hai doutros países), máxime cando entre eles figuraba o líder socialista Largo Caballero.

(3) Na enfermería tivo Noguerol unha curiosa anécdota, que me foi relatada polos seus parentes. Levaba unha semana e notaba que ninguén dos presentes lle falaba, adoptando una actitude de rexeitamento. Disgustado por unha situación provocada por algo que el descoñecía, continuaba a ler un libro de gramática alemana que a su familia lle mandara dende Betanzos e que tiña tapas negras. Un día, atopouse mal e pediu ir ao servizo, tendo que ser axudado polos enfermeiros. Ao regresar se encontróu a todos os enfermos arredor da súa cama e o saudaron efusivamente:

- Tes que perdoarnos, lle dixeron, pero pensabamos que eras un cura ao verte leer este libro, pero xa vimos que trata acerca do idioma alemán.

(4) As cartas que Noguerol mandaba eran traducidas ao alemán e cando chegaban a Betanzos, os familiares tiñan que chamar a una

señora que as traducía. Para mandarlle cartas, tamén era imprescindible empregar o alemán.

Sorprendentemente, Noguerol fixo chegar a súa familia polo menos duas breves cartas en castelán, con toda seguridade tamén censuradas. A primera está datada o 18 de Novembro de 1943 e dí, entre outras cousas que "de las cartas de Pepe sólo he recibido los sobres, por no venir en alemán (...) Os agradezco el libro de gramática y el diccionario de alemán". A segunda carta está datada o 28 de septembre de 1944 e conta que xa recibira a carta traducida ao alemán e que "en agosto recibí el primer paquete y una carta de Antonio Sánchez".

(5) Nunha carta Felipe comunica aos seus parentes en Betanzos, que recibiu invitacions para se instalar na Arxentina, pero non se decide a facelo, porque as cousas vanlle ben en Túnez e teñen un alto nivel de vida, dubidando que na Arxentina poideran igualalo. De feito, o comercio de marroquinería e peletería o abriron en 1953, pero xa en Xaneiro de 1949, mandara 2.000 pesetas a Betanzos. Chámame poderosamente a atención o éxito que a meirande parte dos antigos cabos da República tiveron nos seus traballos sen negocios. Sen dúbida tratáse dun colectivo moi ben preparado para sair adiante e triunfar, pese a tan adversas circunstancias.

(6) As súas irmáns Lourdes e Encarnación (Maruja) xa o visitaran en Túnez. Esta última o fixo en 1958.

Este relato foi obtido da transcripción dunha cinta magnetofónica grabada por Felipe Noguerol. As acotacións son de Enrique Barrera.